

Polityka tożsamości w dzisiejszej Rosji: ideologia i działania Kremla

Katarzyna Chawryło

Po upadku Związku Radzieckiego Rosja stała przed wyzwaniem, jak zbudować i utrwalić nową tożsamość narodową. Choć zmieniły się granice państwa, ustroj polityczny oraz po ponad siedemdziesięciu latach odrzucono ideologię komunizmu, zmianom tym nie towarzyszyła świadoma i otwarta dyskusja na temat nowej identyfikacji narodowej obywateli, co przyczyniło się powstania kryzysu tożsamości w społeczeństwie.

Obecne władze państwa rosyjskiego z Władimirem Putinem na czele, świadome problemu, zwiększyły wysiłki na rzecz konsolidacji heterogenicznego pod względem religijnym i etnicznym społeczeństwa rosyjskiego i utrwalenia identyfikacji obywateli z państwem, widząc w tych działaniach korzyści polityczne. Formalnie głoszą one potrzebę budowy narodu politycznego¹, faktycznie jednak jego tożsamość ma być oparta przede wszystkim o kulturę i język rosyjski. Koncepcja ta *de facto* więc zakłada stopniową unifikację etnokulturową mieszkańców kraju, a jej nadrzędnym celem jest utrwalenie obecnego systemu politycznego w Rosji.

Cele polityki tożsamości Kremla

Wzmocnienie retoryki budowania tożsamości przez rosyjskie władze jest szczególnie widoczne od powrotu Władimira Putina na urząd prezydenta w 2012 roku (wcześniej sprawował ten urząd w latach 2000-2008). Od tego czasu retoryka Kremla jest z jednej strony reakcją na długofalowy kryzys tożsamości narodu rosyjskiego obserwowany od upadku ZSRR i ma na celu złagodzenie antagonizmów na tle narodowościowym w społeczeństwie. Z drugiej strony, jest to odpowiedź władz na doraźne zagrożenia – przede wszystkim symptomy słabnięcia mandatu społecznego Władimira Putina, czego wyrazem były między innymi wielotysięczne protesty obywatelskie w Rosji na przełomie lat 2011-2012. Działaniom w sferze polityki tożsamości przyświecają zatem również cele pragmatyczne związane z utrzymaniem wysokiego poparcia społecznego dla jego przywódcy oraz stabilności obecnego systemu politycznego. Dodatkowo popyt na ideologię tożsamościową w Rosji zwiększył się pod wpływem konfliktu z Ukrainą i aneksją Półwyspu Krymskiego, które skutko-

¹ O potrzebie stworzenia rosyjskiego narodu politycznego Władimir Putin pisał m.in. w tekście programowym dot. rosyjskiej polityki narodowej: W. Putin, *Rosyjska-nacjonalnyj wopros*, „Niezawisimaja Gazeta”, 23.01.2012, http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html

wały ochłodzeniem relacji z krajami Unii Europejskiej oraz USA. Na intensyfikację działań władz w sferze tożsamości wpłynął także narastający od 2014 roku kryzys gospodarczy, który uderza w najbardziej zagrożone grupy społeczne, stanowiące podstawowy elektorat Władimira Putina. Aby w tej sytuacji utrzymać wysokie poparcie społeczne dla lidera i zachować stabilność reżimu, władze aktywniej odwoływały się do dyskursu tożsamościowego.

Działania władz, które można zakwalifikować jako narzędzia narzucanej z góry polityki tożsamości, mają dwa wymiary: ideologiczny, obejmujący przedsięwzięcia w sferze propagandowo-oświatowej; oraz praktyczny, na który składają się konkretne działania polityczne. Najbardziej znaczącym wydarzeniem tego typu była aneksja Krymu przez Rosję w marcu 2014 roku. Z jednej strony, krok ten ujawnił motywację i mechanizmy odgórnego działania rosyjskich władz w sferze tożsamości, z drugiej, wywołał gwałtowną entuzjastyczną reakcję społeczną w Rosji intensyfikując oddolne procesy samoidentyfikacyjne.

W poszukiwaniu rosyjskiej idei

Poszukiwanie ideologii, która zjednoczyłaby społeczeństwo i elity, nie jest w Rosji kwestią nową. Według filozofa Wadima Mieżujewa początek rozważań na temat tzw. rosyjskiej idei, a więc wspólnego dla Rosji systemu wartości i celów, miał miejsce na początku XIX wieku, po zwycięskiej wojnie z Napoleonem². Konflikt ten sprowokował rosyjskich myślicieli do rozważań, w jaki sposób Rosja jest związana z Europą oraz czym się od niej różni.

Niektóre z poglądów wyrażanych obecnie przez rosyjskich decydentów pojawiły się w rosyjskim dyskursie nawet kilka wieków wcześniej, jednak dopiero Władimir Putin spopularyzował je i próbuje z nich uczynić podporę współczesnej doktryny państwowej. Promowaną przez siebie ideologię władze starają się konstruować odgórnice, jednak, jak przekonuje Andriej Kolesnikow, choć ideologia jest tworzona na szczytach władzy i narzucana społeczeństwu, to stanowi ona odpowiedź na realne zapotrzebowanie oddolne³.

Jedną z koncepcji tożsamościowych, do których odwołują się władze jest koncepcja Rosyjskiego Świata (z ros. *Russkij Mir*). Zakłada ona, że państwo rosyjskie jest rdzeniem szczególnej wspólnoty cywilizacyjnej, zamieszkiwanej przez ludność rosyjskojęzyczną i prawosławną oraz identyfikującą się z rosyjskimi wartościami i kulturą. Poza Rosją do wspólnoty tej, według interpretacji Kremla, należy również Białoruś

² В. М. Межуев, *Русская (национальная) идея как цивилизационный выбор России*, (в) *Национальная идея и жизнеспособность государства. Постановка задачи. Материалы научного семинара. Выпуск 2*. Научный эксперт, 2009.

³ А. Колесников, *Российская идеология после Крыма. Пределы эффективности и мобилизации*, 7.07.2015, Московский Центр Карнеги, <http://carnegie.ru/2015/06/30/ru-60606/id19>.

oraz Ukraina, a w szerszym rozumieniu - także inne kraje, gdzie zamieszkują osoby identyfikujące się z tą koncepcją⁴. *Russkij Mir* stał się instrumentem politycznym w rękach Kremla, wykorzystywanym do uzasadniania dążeń Rosji do dominacji nad państwami uznawanymi za część wspólnej przestrzeni i narzędziem podważania ich suwerenności. W takim ujęciu odwołania do tej koncepcji pojawiały się wypowiedziach czołowych rosyjskich polityków na temat Ukrainy w trakcie trwania rewolucji w Kijowie oraz podczas wojny w Donbasie. Mówił o tym także Władimir Putin, który podczas wizyty na Krymie w sierpniu 2015 roku, stwierdził: „Uważam, że Rosjanie i Ukraińcy to jest jeden naród. My nie widzimy różnicy”⁵.

Innym mitem, do którego odwołuje się Kreml, jest koncepcja Świętej Rusi (z ros. *Swiataja Rus*), popularna już w Rosji carskiej. Zakłada ona, że misją mających wspólne korzenie narodów wschodniosłowiańskich (rosyjskiego, ukraińskiego i białoruskiego) jest szerzenie i obrona religii prawosławnej. Jej głównym promotorem, jak pisze Marlene Laruelle, jest przede wszystkim zwierzchnik rosyjskiego prawosławia patriarcha Cyryl⁶. Uważa on, że to Patriarchat Moskiewski z siedzibą w Moskwie jest głównym spadkobiercą całej wschodniej tradycji chrześcijańskiej i deprecjonuje w tej sferze rolę Kijowa, choć ten do takiej roli nie aspiruje. Retoryka ta wzmacnia stanowisko władz na Kremlu wobec Ukrainy. Do mitu Świętej Rusi Władimir Putin nawiązał podczas wystąpienia przed Zgromadzeniem Federalnym, czyli obiema izbami rosyjskiego parlamentu, w grudniu 2014 roku. Podkreślił wówczas, że przyłączenie Krymu do Rosji miało sakralne znaczenie, gdyż to na Krymie książę Władimir dokonał symbolicznego chrztu Rusi, nadając jej nową chrześcijańską tożsamość. Według niego Krym dla Rosji jest niczym „Wzgórze Świątynne w Jerozolimie dla wyznawców islamu lub judaizmu”⁷.

W retoryce Kremla pojawiają się również odwołania do popularnej w Rosji w XX wieku ideologii eurazjanizmu (ros. евразийство), która głosi, że Rosja to osobny kontynent i odrębna cywilizacja, mająca do spełnienia szczególną misję dziejową. Do najbardziej znanych współczesnych zwolenników tej ideologii należy działacz polityczny i wykładowca Aleksander Dugin, głoszący poglądy imperialne i radykalnie nacjonalistyczne. Rosyjskie władze państwowe czasami pośrednio odwołują się do tej koncepcji, choćby dla uzasadnienia powstania Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej – związku Rosji, Kazachstanu, Białorusi oraz Armenii i Kirgistanu, która jest priorytetowym projektem politycznym Władimira Putina. Według oficjalnych założeń miał to być projekt przede wszystkim o znaczeniu ekonomicznym, jednak sam prezydent Pu-

⁴ Więcej patrz M. Menkiszak, *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*, „Komentarze OSW”, 27.03.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-03-27/doktryna-putina-tworzenie-koncepcyjnych-podstaw-rosyjskiej>.

⁵ Relacja z popytu Putina na Krymie dostępna pod adresem <https://www.1tv.ru/news/print/290710>.

⁶ M. Laruelle, „*The Russian World*”. *Russia's Soft Power and Geopolitical imagination*, CGI, may 2015.

⁷ Oświadczenie prezydenta Putina z grudnia 2014 roku, <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>

tin przypisał mu znaczenie cywilizacyjne stwierdzając, że: „Unia Eurazjatycka to projekt zachowania tożsamości narodów, historycznej przestrzeni eurazjatyckiej w nowym wieku i w nowym świecie”⁸. Unia jest zatem narzędziem wzmacniania wpływów Rosji na obszarze postsowieckim oraz przeciwstawiania się Zachodowi.

W opozycji do projektu eurazjatyckiego znajduje się, promowana przez rosyjskich nacjonalistów z nurtu etnicznego, idea przekształcenia Rosji w państwo narodowe z prymatem ludności rdzennie rosyjskiej (z ros. *rusской*)⁹. Koncepcja ta odrzuca jednak zapędy imperialne i ekspansjonistyczne Rosji, przez co obecnie znajduje się poza głównym nurtem debaty publicznej i nie jest otwarcie wspierana przez Kreml. W przeszłości jednak za przyznaniem specjalnym przywilejów etnicznym Rosjanom opowiadali się również niektórzy oficjalni przedstawiciele władz, np. wicepremier Dmitrij Rogozin.

Realne działania na rzecz konsolidacji społeczeństwa

Polityka tożsamości rosyjskich władz to nie tylko retoryka i odwoływanie się do wybranych koncepcji filozoficzno-cywilizacyjnych, ale i realne działania mające na celu konsolidację wokół Kremla grup społecznych o tradycyjnych poglądach oraz wykluczenie z życia społeczno-politycznego części społeczeństwa o poglądach liberalnych oraz nastawieniu krytycznym wobec władzy. Do takich inicjatyw można zaliczyć przede wszystkim inicjatywy w sferze prawnej, które prowadzą do ograniczania działalności opozycji politycznej oraz hamowania spontanicznej aktywności społecznej. W ciągu ostatnich kilku lat przyjęto między innymi restrykcyjne poprawki do kodeksu wykroczeń administracyjnych oraz do ustawy o zgromadzeniach publicznych, znacząco podnoszące koszty udziału w nieuzgodnionych z władzami demonstracjach¹⁰. Wprowadzono także ograniczenia dotyczące funkcjonowania w Rosji organizacji pozarządowych, które działają w sferach niewralgicznych z punktu widzenia władz, jak obrona praw człowieka czy edukacja obywatelska. Największej presji i w rezultacie paraliżu działalności doświadczają obecnie organizacje, które otrzymywały wsparcie z zagranicy (służy temu tzw. ustawa o zagranicznych agentach¹¹), co jest związane także z zaostrzeniem relacji Rosji z krajami zachodnimi. Władze oskarżają współpracujące z zagranicą organizacje o działanie w interesie innych

⁸ Wypowiedź Władimira Putina podczas Forum Władajskiego we wrześniu 2013 roku, <http://kremlin.ru/transcripts/19243>.

⁹ K. Jarzyńska, *Rosyjscy nacjonalisci wobec polityki Kremla na Ukrainie*, „Komentarze OSW”, 29.12.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-12-29/rosyjscy-nacjonalisci-wobec-polityki-kremla-na-ukrainie>.

¹⁰ K. Jarzyńska, *Rosja: Zaostrzenie ustawodawstwa o zgromadzeniach publicznych*, „Analizy OSW”, 13.06.2013.

¹¹ Poprawki do Ustawy o organizacjach pozarządowych, które wprowadzają pojęcie i definicję organizacji pozarządowej wypełniającej funkcje „agenta zagranicznego”, Федеральный закон N 121-ФЗ от 20 июля 2012 г. «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части регулирования деятельности некоммерческих организаций, выполняющих функции иностранного агента» // «Российская газета» от 23 июля 2012 г.

państw nazywając je wprost „piątą kolumną”. W rezultacie, w społeczeństwie rosyjskim poklask zdobyło przekonanie, że organizacje zaangażowane w kwestie polityczne, które otrzymują finansowanie z zagranicy i nie przyjmują statusu „zagranicznego agenta”, powinny podlegać sankcjom, w tym likwidacji¹².

Jednocześnie przyjmowano modyfikacje prawne dotyczące sfery obyczajowej i kultury, które mają uwypuklić odmiennność społeczeństwa rosyjskiego od przedstawianych jako zlaicyzowane i zdemoralizowane społeczeństw zachodnich. W tym celu wprowadzono między innymi ustawę ustanawiającą odpowiedzialność karną za obrazę uczuć wierzących oraz przepis zakazujący promocji nietradycyjnych zachowań seksualnych wśród nieletnich¹³. Ustawy te mają utrwalić podział opinii publicznej na część dominującą - o konserwatywnych i antyzachodnich poglądach, która popiera władzę, oraz liberalną mniejszość, posądzaną o brak patriotyzmu.

Elementem kremłowskiej polityki tożsamości jest także współpraca z organizacjami religijnymi, przede wszystkim Rosyjskim Kościołem Prawosławnym, oraz z wybranymi organizacjami społecznymi. Przedstawiciele rosyjskich władz politycznych, w tym Władimir Putin, demonstracyjnie eksponują przywiązanie do Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Kościół ten, jako instytucja od wieków związana z rosyjską państwowością oraz ciesząca się szacunkiem społecznym, jest głównym partnerem Kremla w sferze ideologicznej, aktywnym w Rosji oraz w krajach poradzieckich, zamieszkiwanych przez duże wspólnoty prawosławne i rosyjskojęzyczne. Cele Cerkwi, w sferze polityki wewnętrznej i tożsamości, są zbieżne z polityką Kremla¹⁴, co czyni ją lojalnym i oddanym sojusznikiem. Poza tym Kreml zacieśnia współpracę z wybranymi organizacjami społecznymi o profilu prawosławno-patriotycznym, jak na przykład przychylnymi władzom ruchami kozackimi czy nacjonalistycznymi, które mogą liczyć na wsparcie finansowe na prowadzenie swojej działalności¹⁵.

W zależności od potrzeby władze Rosji demonstrują również współpracę ze społecznością muzułmańską, podkreślając, że islam, jako jedna z „tradycyjnych” religii obecnych w Rosji, przyczynił się do rozwoju państwowości. Jednym z ostatnich przykładów było szeroko komentowane w mediach uroczyste otwarcie we wrześniu 2015 roku Meczetu Katedralnego w Moskwie, w którym wziął udział Władimir Putin oraz liczni goście zagraniczni. Podczas uroczystości Szef Rady Muftich Rosji podkreślił, że „Rosja jest spadkobiercą nie tylko ZSRR, Imperium Rosyjskiego, Rusi Moskiewskiej i Kijowskiej, ale i Bułgarii Wołżańsko-Kamskiej i Złotej Ordy...”¹⁶, tym samym łączy

¹² Tamże.

¹³ Pełna informacja o ustawie jest dostępna na portalu informacji prawnej Garant.ru, pod adresem <http://www.garant.ru/news/481391/>.

¹⁴ Więcej, K. Jarzyńska, *Cerkiew od(g)rodzona*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 5. (2013b).

¹⁵ Np. Zaprzyjaźniona z prezydentem Putinem organizacja Nocne Wilki.

¹⁶ Wypowiedź Muftiego Gajnutdina dostępna na stronie organizacji Duchowny Zarząd Muzułmanów Federacji Rosyjskiej <http://www.dumrf.ru/common/event/9731>.

w sobie w unikalny sposób elementy kultury europejskiej i azjatyckiej. Uroczystość ta miała wykazać, że Rosja jest państwem łączącym Europę i Azję, które ma doświadczenie w rozwiązywaniu napięć na gruncie cywilizacyjno-religijnym.

Do działań z zakresu polityki tożsamości zaliczyć można również politykę historyczną, której głównym celem jest wzbudzenie w społeczeństwie uczuć patriotycznych i dumy narodowej z dawnych dokonań. W tym celu na zlecenie Kremla jeszcze w 2012 roku przygotowano jednolite wytyczne programowe dotyczące nauczania historii w szkołach średnich. Minister oświaty i nauki Dmitrij Liwanow zapewnił, że podręczniki do historii napisane według nowej koncepcji trafią do szkół jeszcze w 2015 roku¹⁷. Według zamysłu władz podręczniki szkolne mają dawać uczniom jednoznaczne interpretacje najważniejszych faktów historycznych i ich znaczenia dla Rosji, tak, by uniknąć nieudomówień i „wypaczeń”. Kluczowe stało się upamiętnianie zwycięstwa w II wojnie światowej, zwanej w Rosji Wielką Wojną Ojczyźnianą, która jest uważana za wydarzenie w historii kraju o centralnym znaczeniu, a jej pamięć integruje całe rosyjskie społeczeństwo.

Zadaniem władz jest także połączenie pamięci o zwycięstwie nad hitlerowską Trzecią Rzeszą z pamięcią o kolosalnych cierpieniach i represjach, których w okresie sowieckim doświadczało społeczeństwo, i które obecnie są relatywizowane na poziomie państwowym. Sygnałem wskazującym na celowe zacieranie pamięci o stalinowskich represjach jest likwidacja muzeum Perm 36, jedyne w Rosji muzeum zorganizowanego w dawnym łagrze Gulagu.

Kluczowe znaczenie z punktu widzenia działań władz w sferze tożsamości miała aneksja Krymu. Władze Rosji przedstawiły ją jako akt sprawiedliwości oraz konieczność dziejową, która wymagała obrony uciśnionej ludności rosyjskiej (*de facto* koncepcja Rosyjskiego Świata w działaniu). Przyłączenie Krymu zostało entuzjastycznie odebrane przez dominującą większość Rosjan, którzy już wcześniej określali półwysep jako część Rosji¹⁸. Co więcej, w przekonaniu rosyjskich elit politycznych oraz większości obywateli, aneksja Krymu jest powodem do dumy z państwa, gdyż świadczy o silnej pozycji międzynarodowej Rosji i jej moralnej wyższości nad innymi państwami.

Procesy identyfikacji w społeczeństwie

Przyłączenie Krymu do Rosji oraz zaangażowanie w wojnę w Donbasie zintensyfikowało procesy tożsamościowe w społeczeństwie rosyjskim. Własna tożsamość uległa wzmocnieniu przede wszystkim w oparciu o podział „swój - obcy”. Po pierwsze, kształtuje się ona w opozycji wobec szeroko rozumianego Zachodu. Władze rosyjskie, wyniku

¹⁷ Wypowiedź z maja 2015 roku, http://www.gazeta.ru/social/news/2015/05/12/n_7188605.shtml.

¹⁸ Np. Badania opinii publicznej przygotowane na Forum Klubu Władajskiego w 2013 roku wskazały, że w opinii Rosjan Krym znajduje się w mentalnych granicach ich państwa, «Современная российская идентичность: измерения, вызовы, ответы», http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Russian_Identity_2013_rus.pdf.

ochłodzenia relacji politycznych z Zachodem spowodowanych polityką Rosji na Ukrainie, wzmocniły retorykę antyamerykańską, co negatywnie wpłynęło na stosunek Rosjan do USA oraz UE¹⁹ i doprowadziło do odrzucenia, przynajmniej na poziomie retorycznym, zachodnich wartości. Większość Rosjan uważa, że kraje zachodnie są wrogami Rosji i wykorzystują ją do rozwiązywania swoich problemów. Jest to w dużej mierze efekt propagandy rosyjskich władz, które skutecznie przekonują własne społeczeństwo, że promowane przez kraje zachodnie wartości dotyczące demokracji i praw człowieka nie są odpowiednie dla Rosji, usprawiedliwiając tym samym pogłębianie polityki autorytarnej. Co więcej, rosyjscy politycy oraz przedstawiciele instytucji zbliżonych do władzy, przekonują, że Rosjanie jako społeczeństwo przestrzegają innych norm moralno-obyczajowych niż społeczeństwa zachodnie. Stanowisko takie prezentuje m.in. patriarcha Cyryl, wskazując na zasadnicze różnice pomiędzy zorientowaną na wartości materialne cywilizacją zachodnią, o osadzoną na fundamencie duchowości cywilizacją rosyjską. Taką opinię wyraził w przemówieniu podczas Światowego Rosyjskiego Soboru Narodowego w Kaliningradzie w 2015 roku, tłumacząc, że „dzisiaj rozpada się niegdyś wspólny dla wschodniej i zachodniej Europy chrześcijański fundament; przede wszystkim ma to miejsce na zachodzie Europy. Rosja na razie zachowuje ten duchowy fundament...”²⁰. Działania te doprowadziły do pogorszenia percepcji krajów zachodnich w oczach Rosjan oraz wzrostu poczucia „oblężonej twierdzy”, czego dowodem jest rosnące przekonanie, że Rosja jako kraj ma wrogów na arenie międzynarodowej (tak uważa 84 proc. badanych)²¹.

Po drugie, w wyniku wojny z Ukrainą stopniowo, w kierunku negatywnym, zmieniało się również nastawienie Rosjan do państwa ukraińskiego, które dotąd było uznawane za kraj partnerski i część Rosyjskiego Świata. Ewolucja dotyczy także nastawienia do narodu ukraińskiego, powszechnie uznawanego za bliski i „braterski”; skala tej negatywnej zmiany jest jednak znacznie mniejsza. Mierzony za pomocą sondaży stosunek Rosjan do Ukrainy jest najgorszy od 6 lat - obecnie 60 proc. Rosjan do państwa ukraińskiego odnosi się źle, dobrze - 28 proc. obywateli²².

Od rozpoczęcia konfliktu znacząco pogorszył się również stosunek do nowych władz w Kijowie - obecnie 86 proc. ankietowanych źle odnosi się do władz Ukrainy. Nieco lepsze jest nastawienie do Ukraińców jako społeczeństwa, choć i ono pogorszyło się od rozpoczęcia wojny - obecnie 25 proc. Rosjan określa swój stosunek do Ukraińców jako ne-

¹⁹ Ewolucja nastrojów społecznych wobec krajów Zachodnich według badań Centrum Lewady z dnia 29 lipca 2015, <http://www.levada.ru/29-07-2015/monitoring-otnosheniya-rossiyan-k-drugim-stranam-iyul>.

²⁰ Wystąpienie Patriarchy Cyryla podczas I forum Soboru w Kaliningradzie w dniu 15 marca 2015, pełny tekst <http://www.patriarchia.ru/db/text/4013160.html>.

²¹ Dane Centrum Lewady z 21 października 2015 roku, <http://www.levada.ru/21-10-2014/vneshne-politicheskie-vragi-i-partnery-rossii>.

²² Dane Centrum Lewady z dnia 29 lipca 2015, <http://www.levada.ru/29-07-2015/monitoring-otnosheniya-rossiyan-k-drugim-stranam-iyul>.

gatywny, a 64 proc. jako dobry²³. Dane te przede wszystkim są dowodem na skuteczność działania rosyjskiej propagandy medialnej. Rosyjskie władze próbują przedstawiać Ukrainę jako państwo niezdolne do samodzielnego funkcjonowania, oraz podważać legitymację jego władz. Z drugiej strony przedstawiają Ukraińców jako zagubionych „młodszych braci”, którzy wymagają pomocy. Rosyjskim władzom zależy, żeby oddzielić państwo ukraińskie od jego obywateli w oczach własnego społeczeństwa. Zgodnie z promowanym przez nich punktem widzenia legitymizacja Ukrainy jako odrębnego państwa zawsze budziła wątpliwości, natomiast naród ukraiński, to *de facto* część narodu rosyjskiego, niekwestionowana część Rosyjskiego Świata. Co więcej, wojna na Ukrainie i towarzysząca jej retoryka ze strony Kremla przyczyniły się do wzrostu przeświadczenia Rosjan, że ich naród jest narodem szczególnym, innym niż pozostałe narody²⁴.

Wnioski i perspektywy

Większość inicjatyw Kremla na rzecz wzmocnienia rosyjskiej tożsamości to zbiór doraźnych działań, będących odpowiedzią na konkretne wydarzenia i niepożądane procesy. Nie układają się one jednak w konsekwentną i długofalową politykę. Na poziomie ideologicznym przywoływane przez rosyjskich decydentów idee stanowią mozaikę sprzecznych niekiedy ze sobą koncepcji, które Kreml dobiera zależnie od kontekstu. Choć niektóre rozwiązania, jak na przykład przyłączenie Krymu, doraźnie przynoszą pozytywne z punktu widzenia władz efekty - w postaci bezprecedensowej konsolidacji społeczeństwa i wzrostu poczucia dumy z własnego kraju - ich efekt może okazać się krótkotrwały. Wątpliwe jest także, by stały się one panaceum na długotrwały kryzys tożsamości, z którym od rozpadu Związku Radzieckiego zmagają się rosyjskie społeczeństwo. Jak się wydaje, jego zażegnanie nie leży w interesie Kremla, bowiem pozwala wykorzystywać elementy polityki tożsamości jako instrument polityczny umożliwiający konserwację obecnego systemu władzy. Zachowanie *status quo* w Rosji pozostaje nadrzędnym celem elity rządzącej z prezydentem Putinem na czele.

Katarzyna Chawryło – analityczka w Zespole Rosyjskim w Ośrodku Studiów Wschodnich. Doktorantka na Wydziale Artes Liberales Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie zajmuje się procesami tożsamościowymi w Rosji.

²³ Dane Centrum Lewady z dnia 22 maja 2015, <http://www.levada.ru/22-06-2015/rossiisko-ukrainskie-otnosheniya-v-zerkale-obshchestvennogo-mneniya>.

²⁴ Dane Centrum Lewady wskazują, że liczba Rosjan, którzy twierdzą, że naród rosyjski (w sensie etnicznym) jest narodem szczególnym wzrosła z 34 proc. w 2008 roku do 40 proc. w 2015 roku. Więcej <http://www.levada.ru/25-08-2015/ksenofobiya-i-natsionalizm>.

Identity Policy in Contemporary Russia: the Kremlin's Ideology and its Actions

Katarzyna Chawryło

After the collapse of the Soviet Union, Russia was faced with the problem of creating and consolidating a new national identity. The lack of an open discussion concerning this issue in the 1990s – following changes in the state's borders, the political system and amidst the need for replacement of the communist ideology – led to an identity crisis in Russian society. Realizing the weight of the problem, in connection with national and religious antagonisms in a heterogeneous society, not to mention a rapidly decreasing approval rating, the current Russian authorities actively began attempting to create a so-called "political nation". The main focus of their strategy lay in getting citizens to identify with the state by uniting them around Russian culture and language.

In the author's opinion, the realization of this concept is crucial for the Kremlin, not only in terms of ethno-culturally unifying its citizens but, above all, as a means to secure the present political system in Russia. The article analyzes different, sometimes conflicting, elements of Kremlin policy aimed at strengthening Russian identity, as well

Политика идентичности в современной России: идеология и инициативы Кремля

Катаржина Хаврыло

После распада Советского Союза Россия столкнулась с проблемой создания и укрепления новой национальной идентичности. Отсутствие открытой дискуссии по этому вопросу в течение 1990-х годов, в ситуации изменения границ страны, политической системы и необходимости замены несоответствующей времени коммунистической идеологии привело к кризису идентичности в российском обществе. Понимая всю серьезность этой проблемы в связи с национальными и религиозными антагонизмами неоднородного общества и постепенным падением доверия своего электората, нынешняя российская власть активизировала усилия по формированию политической нации. Главный акцент делается на самоидентификацию граждан с российским государством посредством объединения вокруг культуры и русского языка.

Автор считает, что успешная реализация этой концепции является важной для Кремля не только ввиду

as various initiatives in this direction – not only in Russia, but the whole territory of the former USSR. Additionally, the author points out the inadequacy of most of the Kremlin’s initiatives in conducting a successful and consistent long-term policy in this area.

этнокультурного объединения жителей страны, но и является главным условием сохранения нынешней политической системы в России. В статье анализируются составные, часто противоречащие друг другу, элементы политики Кремля по укреплению российской идентичности, а также предпринятые инициативы в этом направлении как в России, так и на всем пространстве бывшего Советского Союза. Вместе с тем, автор подчеркивает несоответствие большинства подобных инициатив Кремля с реализацией последовательной и долгосрочной политики в этом вопросе.

